

Kaip rašyti atpasakojimą?

Anara Alimbekova

Tobulinant rišlią mokinių kalbą, daugiausia dėmesio skiriama atpasakojimams. Pasak įprastinių metodinių nurodymų, jie moko dėstyti mintis remiantis literatūrinės rusų kalbos normomis, turtina mokinių žodyną, skatina loginį mąstymą, ugdo pažintinius poreikius, plečia akiratį, lavina savarankiškumą, moko nugalėti mokymosi sunkumus. Atrodytų, kad atpasakojimas iš tiesų padeda formuoti mokinio gebėjimus ir įgūdžius, kurie kiekvienam kultūringam žmogui yra būtini. Tačiau visiems žinoma, kad šia darbo sritimi mokiniai ne itin žavisi.

Vis dėlto kodėl mokiniai nemėgsta rašyti atpasakojimų? To klausdavau savęs kiekvieną kartą, kai rengdavau eilinei rišliosios kalbos ugdymo pamokai. Atsakymas atėjo pats: todėl ir nemėgsta, kad atpasakojimas rašomas visą laiką vienodai ir nuobodžiai! Atpasakoti tekstą: glaustai, smulkiai, atrankos būdu... Bet svarbiausia – perteikti *svetimą* idėją, suformuluoti pagrindinę *svetimo* teksto ir jo dalių mintį, sudaryti jo planą... Taigi pasiduoti pasiūlytai, gatavai logikai ir klusniai vykdyti mokytojo nurodymus. Jokios kūrybos, jokios fantazijos – kaip nuobodu!

Atėjo laikas naujai įvertinti atpasakojimo rašymo metodiką. Gal ir nebūtina visiškai atsisakyti klasikinės schemos. Bet juk galima ją derinti su naujomis metodikomis, pavyzdžiui, su kritinio mąstymo ugdymo strategijomis. Tokios pamokos, reikia tikėtis, bus įdomios visiems mokiniams, ne tik uoliesiems ir kantriesiems.

Kai per literatūros pamokas taikydavau kryptingo skaitymo metodą, pastebėdavau, kaip vaikai pagyvėdavo, kai pakviesdavau juos dalyvauti sprendžiant kūrinio herojų likimą: pavaizduoti save teigiamo ar neigiamo veikėjo vietoje, aprašyti jo jausmus, sukurti portretą. Tada vaikai pasijusdavo esą kūrinio bendraautoriai. Tai suaktyvindavo mokinių skaitymą, dėmesį, mąstymą. Po tokių pamokų pagalvodavau: „O kodėl nepabandžius rašant atpasakojimą vaikus taip pat padaryti kūrinio bendraautoriais? Ir kad nė vienas neliktų abejingas, kad tekstas būtų prieinamas ir mokiniai įprasmintų jį atsižvelgdami į savo pačių suvokimo kontekstą“. Štai tada ir kilo mintis surengti pamoką, sąlygiškai vadinamą kryptingu atpasakojimu.

Rengdamasis tokiai kalbos ugdymo pamokai, mokytojas iš anksto suskaido tekstą į dalis, pasižymi stabelėjimus ir parenka kiekvienai daliai klausimų atsižvelgdamas į B. Bloomo mąstymo įgūdžių sistemą. Iš esmės tai bus conceptualaus pobūdžio klausimai, ugdantys konkrečius mokinių mąstymo įgūdžius: analizę, suvokimą, taikymą, vertinimą.

Tačiau turiu iškart pažymėti, kad ne visada prireiks visų iš anksto parengtų klausimų. Būna, kad pamokos eigą apibrėžia patys mokiniai, kurie už mus, suaugusiuosius, neretai mąsto laisviau; todėl mokytojas turi būti pasirengęs tokiam įvykių posūkiui, taigi ir improvizacijai.

Bet, prieš pradedant tokią pamoką, būtina sukurti klasėje kūrybingą pasitikėjimo atmosferą. Tam drauge su vaikais sudaromos „auksinės“ taisyklės, skatinančios pamokoje aktyvią protinę veiklą. Štai jos:

- Aktyviai dalyvauti pamokoje.
- Išklaustyti vienam kitą nepertraukiam.
- Nesibaiminti, kad iš tavęs bus pasijuokta. . Būti kantriems (tolerantiškiems).
- Gerbti pašnekovo nuomonę.

Pamenu, kaip, įkvėpta savo idėjos, pirmą kartą įžengiau į klasę ir paskelbiau: „Atpasakojimas“. Mokinių reakcija buvo kaip visada neigiama. Nepatenkinti, nusivylę

veidai ir šūksniai: „Gal geriau nereikia?“ Bet vos tik pamoką pradėjau naujoviškai, viskas pasikeitė: vaikai pasidarė aktyvūs, susidomėję, jų akys sublizgo. Pamoka pavyko, kaip, beje, ir visos kitos. Mokiniai buvo susižavėję. Dabar jie nekantriai laukia kito atpasakojimo. Neįtikėtina? Bet taip yra. Paeksperimentuokite ir jūs drauge su manimi – įsitikinsite patys!

Siūlau jums paprasčiausią kryptingo atpasakojimo pamoką, vestą devintoje klasėje. Jos pagrindas – tekstas „Susirėmimas jūroje“ (pagal Tatjaną Tes). Tai publicistinis pasakojimas su apmąstymų ir aprašymo elementais. Iš anksto padalijau jį į keletą dalių ir kiekvienai jų suformulavau klausimų.

Pamokos pradžioje perskaitau teksto pavadinimą ir klausiu: „Kokia žodžio „susirėmimas“ reikšmė? Pateikite sinonimų“.

Mokinių atsakymai įvairūs: „kova, peštynės, ataka, kautynės, mūšis, grumtynės, dvikova“. Kiekvienas savo variantą užsirašo juodraštyje.

Dar kartą perskaitau atpasakojimo pavadinimą ir klausiu: „Kaip jums atrodo, apie ką bus šis tekstas?“ Vaikai atsako: „Žmogaus kova su gamta“, „Laivų kautynės“, „Jūros gyvūnų mūšis“, „Galbūt žvejys grumsis su žuvimi?“, „Mūšis su piratais“ ir t. t. Atsakymams pradėjus kartotis, spėlionės nutraukiamos. Dabar siūlau mokiniams paklausti teksto pradžios.

Skaitau:

Tai buvo pirmasis reisas, kai Aleksandras Kotliarovas tapo kapitonu, pirmasis reisas, kai jis leidosi į jūrą kaip tanklaivio „Rostovas“ kapitonas, pirmasis reisas juodąja jūra, taikia ir gera, alsuojančia vasaros šiluma ir spinduliuojančia savo galinga mėlyne.

Vaikai atidžiai klausosi laukdami, gal pasitvirtins jų spėjimai. Paskaičiusi iki pirmo stabtelėjimo, pradedu klausinėti. (Toliau pokalbis vyks pagal tokią schemą: mokytojo klausimas – aptarimas poromis – užrašas juodraštyje – grupės aptarimas.)

- Kaip jūs išsivaizduojate tanklaivio „Rostovas“ kapitoną? Aptarkite poromis. Atsakymą užrašykite juodraštyje. Aptarkite grupėje. („jaunas, liesas, su barzda“, „aukštas, stambus, stiprus“, „vyriškas, su rusvais ūsais, stiprus“)
 - Kokia buvo jūra? („Juodoji jūra buvo tyli ir rami“, „gera, spinduliuojanti mėlyne“, „taiki, tyli, galinga“)
 - Kas galėtų paaiškinti žodžio „tanklaivis“ reikšmę? („Tanklaivis - tai krovininis laivas, gabenantis naftos produktus“, „Ir ne tik naftą, bet ir sausuosius krovinius“) Mokytojas atsakymą pataiso: „Tanklaivis tai laivas su tankais (cisternomis, rezervuarais) skysčiams gabenti“.
 - Kaip galėtume pavadinti šią nedidelę teksto atkarpėlę? Ką svarbaus iš jos sužinojome? (Aptarę su porininkais, vaikai užsirašo sugalvotus pavadinimo variantus, tada kiekvienas pasako grupei savąjį: „Pirmasis reisas“, „Jaunasis kapitonas“, „Pirmasis Aleksandro Kotliarovo reisas“.) Mokytojas nerašo lentoje nė vieno iš sąlyginių pastraipos pavadinimų, nes priešingu atveju tą planą mokiniai laikytų pavyzdiniu. Tuomet nebeliktų jokio savarankiškumo, jokios kūrybos - mokiniai, patys nepasireikšdami, dėtų viltis į mokytoją ir lauktų jo sprendimų.
 - Kaip manote, ar iš teksto pradžios galima suprasti, apie ką bus kalbama toliau? („Labai sunku, bet man rodos, kad kas nors vis tiek nutiks, juk tai pirmasis reisas“, „Į tanklaivį pateks piratai“, „Kils audra“, „Tanklaivis taps nevaldomas“, „Prasidės audra“)
 - Užduodu mokiniams papildomą klausimą: „AI žinote, kaip laivai iš uosto išplaukia į jūrą?“ („Pakelia inkarą ir išplaukia“, „Atriša laivą nuo krantinės“)
- Skaitau iki antro stabtelėjimo:

Štai denio pirmagalyje pasigirdo pirmasis varpo smūgis: tai reiškė, kad inkarą, giliai įsiraususi į gruntą, „išklibino“. Vėl suskambo varpas – inkaras išlindo iš grunto. Jį traukia toliau – tuojau inkaras iškils iš vandens. Turėtų trečiąkart suskambėti varpas. Bet staiga stoja tyla. Varpas tyli.

Kalbamės toliau.

- Kodėl varpas nesuskambo trečiąkart? Kas atsitiko? („Atsitiko avarija“, „Kažkas nutiko kapitoniui: gal susirgo ar labai susijaudino“, „Nutrūko inkaras“)
- Užrašykite orientacinį pastraipos pavadinimą. („Laukimas“, „Tanklaivis rengiasi išplaukti“, „Varpas tyli“)

Skaitau iki trečio stabtelėjimo:

Kapitonas laukia. Varpas tyli. Pauzė be galo ilga. Pagaliau pasigirsta trečiojo kapitono padėjėjo balsas. Jis kimstelėjęs, jame skamba kažkokios naujos, kapitoniui nepažįstamos gaidos. Trečiasis kapitono padėjėjas praneša: „Ant inkaro yra kažkoks daiktas“. Inkaras jau išlindęs iš vandens, jis kabo ant grandinės kaip milžiniškas krabas. Daiktas, užsikabinęs už inkaro, grėsmingai pažįstamas. Kapitonas atpažįsta jo kontūrus - apvalūs, grobuoniški, kupini užslėptos piktos galios...

- Kaip manote, vaikai, kas galėtų būti ant inkaro? („aštuonkojis“, „ryklis“, „baisus padaras“, „mina“, „jūros gyvis“, „bomba“)
- Pasiūlykite perskaitytosios pastraipos pavadinimą. („Baisusis radinys“, „Ant inkaro kažkoks daiktas“, „Kapitono padėjėjas sutrikęs“)

Skaitome iki ketvirto stabtelėjimo:

Ant inkaro rago pakibusi aviacinė bomba. Kapitonas susimąstęs žvelgia į juodą jos pavidalą. Į tanklaivį ką tik buvo pripilta tūkstančiai tonų automobilinio benzino. Kapitoniui rūpėjo ne tik savas laivas, bet ir kiti tanklaiviai, esantys netoliese krantinėje ir taip pat pilni benzino ar naftos.

Kotliarovas priėjo prie telefono. Apie atsitikimą reikėjo pranešti uosto viršininkui. Kapitonas pakėlė ragelį. „Kiek laiko praeis, kol atvyks išminuotojai?“ - pamanė jis. Bomba gali sprogti kiekvieną minutę. Negi nuspėsi, kada žvėris parodys savo iltis? Kapitonas žvilgtelėjo į krantą. Ir kuo ilgiau jaunas kapitonas žvelgė į taikų krantą, į stovinčius krantinėje laivus, į nerūpestingai lūkuriuojančius žmones, tuo aiškiau brendo jo galvoje sprendimas.

- Nupasakokite daiktą ant inkaro, prisiminkite jo apibūdinimus. („didelis“, „baisus“, „grubuoniškas, piktas“, „pilnas slaptos galios“, „juodas“, „kupinas užslėpto blogio“)
- Kaip jums atrodo, ko imsis kapitonas? („Nuskandins bombą jūroje“, „Išplauks į jūrą ir ten lauks išminuotojų“, „Atkabins inkaro grandinę“, „Išplauks į jūrą ir ten bombą nukenksmins“)
- Siūlomi tokie ištraukėlės pavadinimai: „Ką daryti?“, „Kapitonas mąsto“, „Kaip išgelbėti laivą ir žmones?“

Skaitome toliau:

Jis nutarė nedelsti ir, nelaukdamas iš Sevastopolio išminuotojų, plaukti į jūrą. Išplaukti ir ten pamėginti bombą nuskandinti.

Tanklaivis „Rostovas“ nuplaukė keletą mylių nuo kranto. Kapitonas įsakė inkaro grandinę pamažu leisti žemyn, panardinant bombą po vandeniu. Tanklaivis pradėjo judėti atgal. Kapitonas tikėjosi, kad stipri vandens srovė, pasiekusi laivo priekį, nustums bombą nuo inkaro.

Vėl iš vandens kelia inkarą. Ir jūreiviai pamato, kaip įkandin metalinio rago iš vandens savo piktą snukį iš lėto kiša aviacinė bomba. Viešnia, atėjusi iš tamsybių, nenori išeiti.

- Pateikiu mokinių žodyną turtinantį klausimą: „Kaip autorius apibūdina aviacinę bombą?“ („Viešnia, atėjusi iš tamsybių“, „Aviacinė bomba piktu snukiu“)
- Vaikai pasiūlė tokius šios pastraipos pavadinimus: „Nesėkmingas bandymas“, „Kapitono sprendimas“, „Tamsybių viešnia nenori išeiti“.
- Kaip jūs manote, kas nutiks toliau? („Kapitonas pabandys dar kartą“, „Nukabins inkaro grandinę“, „Kapitonas paleis komandą, o pats pasiliks“, „Susodins komandą į valtį ir lauks išminuotojų“)

Susipažįstame su kita pastraipa:

„Gal inkaras buvo nuleistas į vandenį pernelyg giliai? - pamanė Kotliarovas. - O kas, jeigu pabandytume ne taip giliai?“ Reikia pasakyti, kad, kuo giliau bomba nugrims į jūrą, tuo bus mažiau pavojinga. Jeigu nugrims ne giliai, netoli laivo, tai, atitrūkusi nuo inkaro, ji gali trenktis į korpusą. Ir tada... Bet kitos išeities nėra. Ir kapitonas nutaria rizikuoti..

- Ką nutarė kapitonas? („Rizikuoti, nes kitos išeities nėra“, „Pamėginti dar kartą“). Pagrindinė šio fragmento mintis: „Kapitono rizika“, „Dar vienas mėginimas“.

Paskutinė pastraipa:

Ir vėl viskas kartoja. jūreiviai neatitraukdami akių stebi aukštyn sliuogiančią inkaro virvę. Ji metras po metro kyla aukštyn. Pagaliau iš spindinčios mėlynės išlenda šlapi metaliniai ragai. Bombos nebėra! Inkaras laisvas!

- Pateikiu faktologinį klausimą, norėdama patikrinti supratimą: „Kuo baigėsi susirėmimas jūroje?“
- Pasiūlyti tokie pastraipos pavadinimai: „Inkaras laisvas“, „Susirėmimas baigtas“, „Bombos nebėra“.
- Paprašau mokinių, remiantis kapitono veiksmais, pasamprotauti apie jo charakterį (aptariama poromis, vėliau – grupėje).

Po aptarimo skaitau tekstą dar kartą, šįsyk – be sustojimų. Planus mokiniai perrašo į švarraštį (kiekvienas – savo variantą, jeigu nori, pataiso jį remdamasis visuminiu šios istorijos išpūdžiu). Tada pateikiu užduotį baigti atpasakojimą raštišku pasamprotavimu, kaip šis įvykis apibūdina jaunąjį kapitoną. Remdamiesi juodraščio užrašais, rašome atpasakojimą su rašinio elementais.

Poetiškas teksto skaitymas; klausimai, skatinantys numatyti tolesnius įvykius; planų variantai, atspindintys kiekvieno asmeninį suvokimą; moralinių ir psichologinių apybraižos aspektų aptarimas – visa tai iš anksto lėmė sėkmę. Atliko šį darbą mano mokiniai labai dėmesingai. Ir kiekvieno atpasakojime buvo kas nors sava, o tai atspindi individualų mokinių požiūrį į tekstą.

Anara Alimbekova - Biškeko 18-osios vidurinės mokyklos mokytoja (Kirgizija).